

Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

LÄGESRAPPORT

De samiska språken i Sverige 2013

© Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige 2014.

Omslagsbild: Samiskt Språkcentrums publikationer: "Jag tar tillbaka mitt språk - Mov gielem bäästede vaaltam" Jane Juuso 2013, "Giele aelhie guedtedh – en bok för dig som vill återta ditt språk" Patricia Fjellgren, Samiskt språkcentrum Sametinget och Leena Huss, Hugo Valentin-centrum Uppsala universitet, "10 tips för lyckad språkinläring - för mentorer och lärlingar" Samiskt språkcentrum Sametinget.

Innehåll

Förord	5
Slutsatser	6
Inledning	8
1. I vilken grad språket förs över till nästa generation	10
2 och 3. Antalet talar och andelen talare	11
Men hur många talare finns det då?	12
4. I vilka domäner och i vilken utsträckning språket används	13
Konferens på sydsamiska	13
Språkspärr.....	14
Mentorprogram.....	14
Institutet för språk och folkminnen.....	14
5. I vilken grad språket används inom nya domäner	15
Språkteknologi: appar	16
Rádio Sápmi - nytt eftermiddagsprogram i Sveriges Radio fyller ett år	16
Utbildningsradion (UR).....	16
Språk i tidningar.....	17
Nytt handlingsprogram: SAMISK MEDIEPOLITIK.....	17
Språkvård i radio och tv.....	17
Nytt public service-betänkande	18
Musik och film	18
6. Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns	19
Förskola	21
Sameskolstyrelsen	21
Samiska på universitet.....	23
Samernas Utbildningscentrum, Jokkmokk	25
Distans-/fjärrundervisning.....	26
Skolinspektionens rapport - granskning av modersmål	27
Vissa studier i samiska.....	27
7. Språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället	28
Ortnamn på samiska.....	28
Samiska på kommuners skyltar och webb	28
Nytt språkprojekt i Jokkmokk.....	29
Språknämnden	30

8. Hur gruppens egna attityder är till det egna språket	31
Äldres språkliga behov	33
Sáminuorra	33
Konfirmation Vålådalen/Bijjie Spädtja	33
9. Vilket språkmaterial det finns för språket.....	34
Sámi Giellagáldu, gemensamt forsknings- och resurscenter för samiska	35
Insatser vad gäller översättning och korrektur	35
Litteratur.....	35

Förord

År 2010 etablerades Samiskt språkcentrum i Östersund och Tärnaby på sydsamiskt område. Språkcentrum arbetar med alla samiska språk och ingår i avdelningen för språk, kultur och information inom Sametinget.

Språkcentrums arbete ska tillgodose samers behov av att återta sitt språk. Språkcentrum ska aktivt främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken, bistå med sakkunskap, utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar att bruka och återta det samiska språket och sprida kunskap om revitalisering.

Språkcentrum ska bedriva utåtriktad verksamhet samt samarbeta med andra samiska institutioner och organisationer för att samordna, komplettera och effektivisera arbetet med att revitalisera det samiska språket. Metoder som utarbetas ska dokumenteras och kunskap om dessa ska spridas.

Samiskt språkcentrum har i uppdrag att årligen lämna en lägesrapport om situationen för de samiska språken. I denna tredje rapport beskrivs och värderas situationen utifrån Unescos nio kriterier, för att kunna bedöma hur hotat ett språk är. I rapporten delger även Samiskt Språkcentrum de erfarenheter som Språkcentrum erhållit kunskap om.

För många är det samiska språket en viktig del av självkänslan, den egna identiteten och en symbol för kulturarvet. För en del är samiskan modersmål, det språk som dagligen används i hemmet. En stor del av den traditionella kunskapen, *úrbediehtu*, finns också bibehållen just i språket. Därför är bevarandet och förmedlandet av språket till nästa generation angeläget.

Det som är positivt är att attityden till att lära sig, bevara och överföra samiska språket har förändras till det bättre men situationen för språket är fortsatt kritisk inom många områden. Vid Europarådets besök i december 2013 framfördes synpunkter från bland andra Sametinget om att Sverige inte klarar sina åtaganden framför allt vad gäller tillgång och kvalitet på undervisning i samiska, från förskola till universitet.

Tillgången på tillförlitlig, aktuell statistik över användningen och utvecklingen av samiska språket är en betydelsefull faktor för att anpassa språkrevitaliseringsmetoder för de samiska språken på svensk sida av Sápmi. Nu saknas dock uppdaterad statistik.

Marie Louise Allas

Sametinget
Avdelningschef kultur, språk och information

Ingegerd Vannar

Samiskt språkcentrum
Arbetsledare

Slutsatser

I inledningen (sidan 8) finns Unescos text som sammanfattningsvis talar om hur mänskligheten för varje förlorat språk går miste om svar på grundläggande framtida frågor. Språkcentrum skulle önska att Unescos tankar och synsätt inspirerar myndigheter att känna större engagemang och större ansvar för de samiska språkens revitalisering i Sverige.

Enligt Unescos bedömningar så är alla samiska språk hotade. Men situationen på vissa håll i svenska Sápmi är mer akut än andra. Det är grundläggande för alla de samiska språken är att barnen lär sig tala och skriva. Nu finns den viljan, samtidigt som det har gått så långt att allt färre har föräldrar och far- och morföräldrar som har samiska som modersmål. Om barnen inte pratar samiska dör språken.

<i>gii astá mánáiguin</i>	<i>vem har tid med barnen</i>
<i>go áhkut eai šat nagot</i>	<i>när mormödrarna inte orkar</i>
<i>gii oahpaha mánaid</i>	<i>vem lär barnen</i>
<i>go ádját leat boarástuvvan</i>	<i>när farfäderna blivit gamla</i>

Inghilda Tapio¹

I Sverige saknas aktuell, relevant statistik om hur många som använder samiska. Utan en detaljerad nulägesbild försvåras arbetet med att planera, genomföra och utvärdera revitaliseringsinsatser. Denna brist i förutsättningar påverkar arbetet på både lång och kort sikt. Samiskt språkcentrum ser ett stort behov av en aktuell språkundersökning. Ett uppdrag att initiera till en större språkundersökning är inte främmande för Sametinget.

Samiskt språkcentrum måste understryka att stora delar av det samiska språkarbetet har varit och fortfarande är uppbyggt kring projekt. Samisk samhällsutveckling och framförallt språkutveckling har behov av långsiktighet och kontinuitet. Vi ser ett stort behov av nya mötesplatser där språket kan vara en viktig del. Många av förvaltningskommunerna arrangerar språkbads helger och olika aktiviteter där man kan träffas och språket är en prioriterad och naturlig del av sammanhanget.

Sedan år 2010 har Språkcentrum aktivt arbetat för att skapa arenor och stärka språket, bland annat de uppskattade språkkonferenserna: År 2012 en lulesamisk språkkonferens, år 2013 sydsamisk och inför år 2014 planeras det en nordsamisk språkkonferens. Samiskt Språkcentrum har för avsikt att årligen tillsammans med en samarbetspartner arrangera en större språkkonferens utifrån något av de samiska språken.

Att revitalisera och utveckla sina kunskaper i samiska språket genom förskola och skola säkerställs fortfarande inte alltid idag. Dessutom varierar barns och elevers undervisning både tids- innehållsmässigt och i kvalitet. De vanligaste orsakerna till utebliven undervisning kan vara brist på engagemang från huvudmännen, brist på samiska pedagoger eller att läraren endast erbjuder några få undervisningstimmar.

---

¹Viidát divttat Sámis, Vidd, dikter från Sápmi, s76-77. Podium

Förutom att många individer upplever sorg, frustration och sin mänskliga rättighet kränkta när de inte får möjlighet att utveckla sin samiska trots att de har rätt till det, så tar språket i sig stryk. Risken är stor att språket urholkas både kvantitativt och kvalitativt.

“Jag är en av få som kan säga att jag gått hela min grundskoleutbildning på samiska. Jag har gått samisk förskola, sameskola, högstadium med samisk undervisning/integrering och sedan gått på samiska programmet på gymnasiet Bokenskolan. Trots det här är jag inte säker på mitt samiska språk.”

Isak Utsi, student

Ett område som Språkcentrum särskilt har uppmärksammat i årets lägesrapport är skyltning. Möjligheten att använda samiska i offentliga sammanhang har ökat genom Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) och skyltning på samiska har långsamt börjat synliggöra samiska språket. Samiskt Språkcentrum har i samarbete med Åjtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum och Sametingets språkarbetare översatt ord som underlättar skyltning och som kommer att finnas tillgängligt via Sametingets hemsida.

Det finns hos många unga samer en positiv attityd till att lära sig och utveckla sin samiska. Därför är det glädjande, om än inte förvånande, att det metodutvecklingsarbete som Språkcentrum genomfört nu efterfrågas inom hela Sápmi och från andra språkområden. Sametinget ser gärna att det etableras fler språkcentrum även inom de andra språkområdena så att revitalisering sprids ytterligare.

En annan viktig aspekt är behovet av kunskap om revitalisering. För att öka kunskapen om framgångsrika metoder har Samiskt språkcentrum publicerat ett häfte och två böcker: en bok om vårt språkspärrprojekt, en bok i samarbete med Hugo Valentin-centrum i Uppsala, samt ett häfte om språkinlärning, med tips om mentorprogrammets metoder. Publikationerna ingår som kurslitteratur inom Sámi allaskuvla/Samiska högskolans och Sameskolstyrelsens språkbadskurs. Det är stimulerande att Språkcentrums erfarenheter tas tillvara på andra håll i Sápmi.

Utan Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) skulle arbetet med att vända språkbytesprocessen antagligen vara oändligt mycket tyngre. Men också med ny lagstiftning går det långsamt och det är inte helt tydligt att det har börjat vända.

Samiskt språkcentrum har kunnat utläsa att problemet inte är avsaknad av engagemang hos det samiska folket utan tvärtom har medvetenheten om språket och dess betydelse ökat. Problemet är att det finns få mötesplatser för samisktalande utanför hemmet och skolan. Ett annat problem är den omgivande befolkningens attityder gentemot de samiska språken. Det har funnits en utbredd syn att samiska inte är till någon nytta och att varför då envisas med att prata samiska när man ändå kan svenska. Samiskt språkcentrum ser att det skulle behövas en omfattande attitydändrande kampanj i hela det svenska samhället för att lyfta samiska språkets status bland hela landets befolkning.

Genom Samiskt språkcentrums samarbete med olika organisationer och institutioner ökar stadigt engagemanget för det samiska revitaliseringsarbetet. Det bidrar i sin tur till ökad synlighet av samiskan såväl inom det samiska samhället som i majoritetssamhället. Även om insatserna är små med tanke på de stora behov som finns framförallt för de samiska barn som inte alltid får möjlighet att erhålla samiska i sin vardagliga lärandemiljö.

Inledning

En expertgrupp med lingvister, som Unesco utsåg, presenterade 2003 "Language Vitality and Endangerment"². Här används olika kriterier för att kunna bedöma hur hotat ett språk är.

Att inrymma ett levande språk i ett system gjort för tusentals språk i världen är inte enkelt, men vi tycker ändå att Unescos kriterier tillför ett värdefullt perspektiv till vår lägesrapport.

Unescos nio kriterier finns inte officiellt översatt till svenska och Språkcentrum har valt att använda översättningen som finns i SOU 2006:19 "Att återta mitt språk".

1. i vilken grad språket förs över till nästa generation,
2. antalet talare,
3. andel talare inom hela populationen,
4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
5. i vilken grad språket används i nya domäner,
6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket,
9. samt vilket språkmaterial det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker.

Varje kriterium bedöms i en femgradig skala. Sammantaget bedöms språkets situation sedan som *säkert* om det talas av alla och *osäkert* om det talas av alla barn men enbart i vissa situationer. Om enbart föräldragenerationen talar språket så bedöms det som *definitivt hotat* och *svårt hotat om* bara den äldre generationen talar språket. Talas språket av väldigt få bedöms det som *kritiskt* och om ingen talar språket bedöms det som *utdött*.

I Unescos "Atlas of the World's Languages in danger" beskrivs språksituationen för de samiska språken.³ För umesamiskan är det *kritiskt*, detsamma för pite-/arjeplogsamiskan. Sydsamiskan och lulesamiskan är *svårt hotade* medan situationen för nordsamiskan kan beskrivas som *osäker*.

De samiska språken återfinns i Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Det gör att samiskan inte har något hemland. Varje land har ansvar för att de samiska språken utvecklas. Inom Sápmi skiljer sig förutsättningarna vad gäller resurser och status och inte minst utgivning av läromedel och litteratur. På svensk sida saknas dessutom en aktuell språkundersökning.

I "Language Vitality and Endangerment" understryker Unescos arbetsgrupp hur värdefullt varje litet språk är för individen - och för hela mänskligheten:

"Giellamáŋggabealátvuohta lea áibbas dárbašlaš olmmošvuhtii.
Juohke giella guoddá iešguđet álbmoga sierralágán kultuvrralaš
viisodaga. Go giella jávká de dat lea vahágin olles olmmošvuhtii.

---

²Language Vitality and Endangerment. www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf

³<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/atlas-of-languages-in-danger/>

Mun sártnun iežan váimmu giela
dannego
dat muitala gii mun lean.

Mii oahpahit mánáidasamet min váimmu giela
dannego
mii háledit sin diehtit geat sii leat.

(Christine Johnson, Tohono O'odham elder, American
Indian Language Development Institute, June 2002)

Sullii 97 % máilmmi álbmogiin sárdnot sullii 4 % máilmmi gielain --- Lea smávva olmmošjovkkoš mii dalle hálddaša eanas oasi máilmmi gielaid heterogenalašvuodas.

Go giella jávká de mielddisbuktá dat ahte áibbas erenoamáš kultuvrralaš, historjjálaš ja ekologalaš máhtut jávket agibeaivái. Juohke giella addá áibbas erenoamáš gova das got olbmot oidnet máilmmi. Danne sáhttá giellamáhttu iešguđet gielas leat čoavddan boahtteáiggi vuodđogažaldagaide. Juohke háve go soames giella jápmá, de massit mii duođaštusaid dasa got olbmo giella, olbmo álgohistorjá ja máilmmi mánggabealálaš ekovuogádaga bisuheapmi doaibmá ja got dat lea bajášhuksejvvon. Ja vearrámus lea ahte jávki gielaid geavaheaddjit sáhttet dovdat giela massima seamma lossadin go čearddalaš ja kultuvrralaš identitehta massima.”

“Language diversity is essential to the human heritage. Each and every language embodies the unique cultural wisdom of a people. The loss of any language is thus a loss for all humanity.

I speak my favourite language
because
that's who I am.

We teach our children our favourite language,
because
we want them to know who they are.

(Christine Johnson, Tohono O'odham elder, American
Indian Language Development Institute, June 2002)

About 97% of the world's people speak about 4% of the world's languages - - - Most of the world's language heterogeneity, then, is under the stewardship of a very small number of people.

The extinction of any language results in the irrecoverable loss of unique cultural, historical and ecological knowledge. Each language is a unique expression of the human experience of the world. Thus, the knowledge of any single language may be the key to answering fundamental questions in the future. Every time a language dies, we have less evidence for understanding patterns in the structure and function of human language, human prehistory and the maintenance of the world's diverse ecosystems. Above all, speakers of these languages may experience the loss of their language as a loss of their original ethnic and cultural identity."

Härifrån och fram till slutsatsen följer årets lägesrapport Unescos nio kriterier. De överlappar varandra, till en del saknar vi faktiska uppgifter och olika samiska språk får olika betyg i olika kriterier. Det är den sammanlagda bilden som vi försöker se.

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation

Det finns ett fåtal familjer som har samiska som huvudspråk och där sker det en naturlig överföring, men i de flesta samiska familjer är en sådan överföring nästan obefintlig. Många av de som idag lär sig samiska har inte fått språket hemifrån som modersmål.

Inom de samiska språken finns det idag en föräldrageneration som vill att deras barn ska lära sig samiska. Det är viktigt att främja de familjernas intresse eftersom samisktalande familjer som har samiska som hemspråk har minskat så kraftigt. Nu handlar det om att ge språket till barn och föräldrar tillsammans. Förhållandet att barnen inte har samiska som förstaspråk samtidigt som föräldrarna har en stark vilja att de ska lära sig språket ger förskola och skola en särskilt viktig och svår roll när det gäller att bevara och utveckla samiska.

"Samiskan är likt andra språk en karta över världen, den inre och den yttre. Vi vill inte byta ut vår brokiga karta över Sápmi mot Lantmäteriets standardiserade över norra Norrland. Med hjälp av vår inre karta länkas vi samman från den förfader som ihärdigt knackade in tecken och bilder på stenhällar, till den unga sammen av idag som lekfullt sms:ar jojkstrofer från sin mobiltelefon."

John Erling Utsi, filmare, tolk,
översättare⁴

De samiska språken tillsammans har få talare varav de flesta är äldre. Samiskt språkcentrum har genom sina erfarenheter från mentorprogrammet *Bihkedæjja* sett att det är möjligt att skapa nya situationer för muntlig språköverföring mellan generationer. Resultaten från detta projekt visar att de lärlingar som deltog har uppnått en positiv muntlig språkprogression. Efterfrågan på språkmentorer och mentorprogram finns och ökar både på svensk och norsk sida. Språkcentrum har inlett ett samarbete med den umesamiska föreningen *Álguogåhtie* för att starta upp ett umesamiskt mentorprogram.

---

⁴ Viidát divttat Sámis, Vidd dikter från Sápmi s. 10 Podium

2 och 3. Antal och andel talare inom hela populationen

En viktig grund för långsiktigt hållbara och effektiva revitaliseringsinsatser är att det finns ett system för uppföljning av språkens utveckling och effekter av genomförda insatser. För att komma dit behövs tillförlitliga uppgifter om antal och andel talare. För att sametinget fullt ut ska klara regeringsuppdraget att redogöra för utvecklingen av det samiska språket så finns det behov av aktuell statistik.

Bristen på statistik försvårar var i språkbytesprocessen de samiska språken befinner sig eller ens hur nuläget ser ut för de olika språken vad gäller antal modersmålstalare, antalet lärare etcetera. Samiska folkets användning av de samiska språken är i stort behov av en grundlig, aktuell undersökning på svensk sida. Detta skulle underlätta och att finna och sätta in rätt insatser.

I utredningen "Att återta mitt språk SOU 2006:19" redovisas en enkätundersökning som gjordes 2005. Undersökningen är den senaste i sitt slag på svensk sida och leddes av Mikael Svonni vid Umeå universitet. Svonni har också beskrivit situationen för samiskan i Sverige i Sametingets språkkampanjråds rapport. Samiskt språkcentrum har också tidigare gjort en sammanfattning⁵.

Den nutida statistik som hittills finns och redogörs för i SOU:n bygger på enkätsvar från drygt tusen samer i Sametingets röstlängd, de flesta bosatta i det traditionellt samiska området. Av dessa svarade 25 procent att de talar samiska utan svårigheter. Cirka 55 procent saknade kunskaper i samiska, medan cirka 28 procent hade kunskaper i nordsamiska och cirka 8 procent hade kunskaper i lulesamiska och cirka 10 procent kunskaper i sydsamiska. I den yngsta åldersgruppen (18-29 år) talar cirka 10 procent av de svarande samiska utan svårigheter, i mellangruppen (30-59 år) cirka 30 procent och i den äldsta åldersgruppen (över 60 år) cirka 35 procent. Hos den samiska befolkning som har renmärke, till stor del den renskötande befolkningen, är bilden delvis annorlunda. I den gruppen har 67 procent kunskaper i samiska medan 33 procent saknar kunskaper i samiska. Det är fler i den gruppen som har kunskaper i samiska än den grupp som inte har anknytning till renskötseln.

Detta ger en indikation på proportionen talare i den samiska befolkningen. Men urvalet (sameröstlängdens drygt 7000 personer år 2005) samt svarsfrekvensen gör dessa siffror osäkra. Säkert är i alla fall att endast en mindre del av den samiska befolkningen behärskar språket, särskilt tydligt är det för de sydligare varieteterna. De äldre har bättre språkkunskaper, samtidigt som den yngsta åldersgruppen i undersökningen visar en tydlig tendens att vilja återta sitt språk. Detta är också något som Samiskt språkcentrums erfarenheter tydligt visar.

Enligt Svonni så är de sydsamiska talarna till en mycket större grad än de nord- och lulesamiska talarna spridda över hela landet. Norrlands inland är glesbefolkat, Sápmi ännu glesare och det är många gånger långt mellan de samisktalande. Detta bidrar till att det är svårt att återta språken och öka både antal och andel talare. I Samiskt språkcentrums metodutvecklingsprojekt *Språkspärr - Jag tar tillbaka mitt språk* blir de erfarenheterna tydliga, se mer i nästa avsnitt.

---

⁵Barruk, Henrik. 2008. Samiskan i Sverige. Rapport från språkkampanjrådet 2008. En sammanställning av befintliga resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige. Sametinget

<http://sametinget.se/24317>

Samiskt språkcentrum. Lägesrapport de samiska språken 2010 <http://www.sametinget.se/30175>

Men hur många talare finns det då?

Ja, det finns alltså inga säkra siffror. Olika bedömningar har gjorts⁶: Nordsamiska 15000-18000 (30000), lulesamiska 500-3000, arjeplog-/pitesamiska cirka 20, umesamiska 10-20, sydsamiska 300-800. För siffror som enbart gäller svensk sida brukar nämnas 5000-6000 för nordsamiska och cirka 20 för arjeplog-/pitesamiska respektive umesamiska. För lule- och sydsamiska delas vanligen siffrorna inte upp mellan länderna.

Det är också tydligt att språkfärdigheterna varierar stort inom den samiska befolkningen. Det är kanske inte ens relevant att tala om "totalt antal talare" om man inte preciserar vad man menar med "talare". För revitaliseringen av samiskan är en nyanserad bild av talarnas färdigheter i kombination med demografiska fakta som ålder, antal och andra faktorer av stor vikt.

Den omfattande språkundervisningen år 2012 på norsk sida innehöll både kvantitativa och kvalitativa metoder och analyser⁷. Rapportens kvantitativa del dokumenterar användning av samiska språk på olika arenor och i olika sammanhang. Den kvalitativa delen synliggör både orsaker till dagens olika språksituationer, vilken roll kommunerna som offentliga aktörer spelar, och vilka utmaningar och möjligheter som föreligger för att stärka samisk språkanvändning.

Några viktiga lärdomar är hur situationen varierar för olika språk, i olika områden och kommuner. Förenklat kan man till exempel säga att inom nordsamiskan uppvisade de äldsta åldersgrupperna bäst färdigheter i muntligt språk, men de behärskade skriftspråket sämre. De yngsta hade nästan lika bra färdigheter i tal som i skrift. När det gäller lule- och sydsamerna så var mönstret dock annorlunda.

Utan tillförlitliga uppgifter om hur språksituationen i det samiska området på svensk sida ser ut är det svårt att rikta in revitaliseringsinsatser där de gör bäst nytta. Kortfattat kan man säga att behov av en bra och relevant beskrivning, genom tillförlitlig statistik av nuläget, en omfattande språkundervisning, skulle kunna ge de kunskaper som behövs för att anpassa språkrevitaliseringsmetoder utifrån de olika förutsättningar som råder för de enskilda. Tillsammans med Sametingets kommande språkpolitiska handlingsplan med mål inför framtiden kan data ge grundförutsättningar för att på ett långsiktigt sätt planera åtgärder och sätta upp delmål; "Här är vi idag, här vill vi vara om fem år, om tio år, om 20 år ..."

Att planera och genomföra en grundlig språkundervisning tar tid. Även om Sametinget i viss mån påbörjat den processen kommer uppgifterna i Mikael Svonnis undersökning att vara mer än tio år gamla när nya uppgifter erhålls. Dessutom har vi idag helt andra förutsättningar för revitalisering genom tillkomst av lag, (2009:724) och (2009:600) samt tillkomsten av Samiskt språkcentrum.

---

⁶ Svonni, Mikael. 2006. Språksituationen för samerna i Sverige. Sámi dutkan/Samiska studier, Umeå universitet.

Sametinget, Samiskt språkcentrum. 2011. Lägesrapport DE SAMISKA SPRÅKEN I SVERIGE. <http://www.sametinget.se/30175>

Solstad, K. J. (red), Å. M. Varsi Balto, V. Nygaard, E. Josefsen, M. Solstad. (2012). Samisk språkundervisning. NF-rapport nr. 7/2012,11, 224 sidor. Norge

⁷ Se Solstad m. fl. i not 5.

Det krävs därför nya sätt att mäta effekter så att behov, åtgärder och resultat framgår. I den nyligen genomförda språkundersökningen på norsk sida hade norska Sametinget som mål att erhålla en översikt över hur många som behärskar de olika samiska språken och i vilka sammanhang språket används samt hur stor del av samiska språket som används inom förskola, skola, arbete, utbildning, fritid, i det lokala samhället och i frivilligt och politiskt arbete. Ett liknande arbete är välkommet även i Sverige.

4. I vilka domäner och i vilken utsträckning språket används

De samiska språken har använts mest inom hemmet och inom traditionella språkmiljöer som till exempel renskötsel. Idag finns det ett fåtal starka språkdomäner kvar. Samiska språken behöver användas mer och samisktalande behöver göra aktiva val att använda sitt språk. De som inte har fått med sig språket hemifrån upplever ofta tomrum och sorg. Inte bara individer utan också omgivningen bär ett stort ansvar för språkens användning. Utmaningen ligger i att fortsätta arbetet med att synliggöra de samiska språken i samhället. Detta bidrar till att det blir lättare att skapa samiska språkdomäner.

Samiskt språkcentrum har erfarit att det är vanligt att modersmålstalare i vissa situationer väljer svenska framför samiska fast det "borde" gå bra att använda samiska. För att underlätta för dessa och andra "passiva talare" att göra ett språkbyte från svenskan till samiskan krävs trygga språkdomäner och att det skapas fler möjligheter att få träffas och höra språket, samt möjligheter att träna på sitt språk.

Konferens på sydsamiska

Gieleviermie, sydsamiskt språknätverks seminarium i Östersund hösten 2013, är ett exempel på hur man kan skapa nya språkarenor. Detta var ett samarrangemang med sydsamiska språkcentra i Norge. Det första seminariet hölls år 2011. Här las tonvikten på att konferensspråket med föreläsningar var på samiska och deltagarna uppmuntrades att prata samiska. Så här utvärderade några deltagare:

"För mig som inte ännu talar samiska var det ett uppvaknande, en insikt och en glädje att höra så många som talade samiska med varandra"

"Det bästa var att (nästan) alla hade föreläsningar på sydsamiska. Det har jag aldrig upplevt på någon konferens. Superbra!"

"Syntes det var bra at nesten alle forelesningene var på slik at språket var hørbart, samt at det var tilbud å høre på tolk. Lærerikt å høre språket, samt bruke det i samtale med andre."

Lika viktigt som att skapa nya språkarenor är det att behålla och stärka de arenor där samiskan har varit naturligt stark, trots den försvenskningsspolitik som har varit.

Renskötseln är en sådan språkarena. De äldre modersmålstalarna försvinner och språket förs inte längre naturligt över till nästa generation. En av föreläsarna på *Gieleviermie*, Marja-Kristin Skum, talade om sin avhandling och bok "Språkbytet inom renskötseln", om hur kunskapen i samiska förändrats inom Vindelfjällen där två språkgrupper verkar och om vilken renskötselterminologi som används idag⁸. Författaren berättar om språkbytet från

⁸ Skum, Marja-Kristin. 2013. Språkbyte inom renskötseln. Sámi Állaskuvla. ČálliidLágádus.

samiska till svenska och sedan tillbaka till samiska mellan tre generationer och hur de ser på förändringen.

“När man generellt vet mer om hur språksituationen ser ut i ett område och hur människorna som bor där själva ser på saken så förenklar det också ett fortsatt arbete med att revitalisera samiskan.”

Marja-Kristin Skum

Språkspärr

Samiskt språkcentrum har i sitt metodutvecklingsarbete genomfört en kurs i att bearbeta och häva språkspärr inom ett stort geografiskt område med få talare. En effekt av kursen är att kommunikationssituationer har blivit positiva erfarenheter. Deltagarnas språkspärr har under loppet av kursen minskat och därigenom har den sydsamiska språkanvändningen hos enskilda och i samhället ökat. Projektet är avslutat och dokumenterat i en projektrapport och en handbok ”Jag tar tillbaka mitt språk - Mov gielem bäästede vaaltam”⁹.

Mentorprogram

Mentorprogrammet *Bihkedæjja* som startades år 2011 i samarbete med Umeå universitet var ett ettårigt pilotprojekt. Det har nu dokumenterats i projektrapporten ”Vaajmojne bihkedidh”¹⁰. Häftet ”10 tips för lyckad språkinläring - för mentorer och lärlingar” innehåller också tips om mentorprogrammets metoder. Projektets erfarenheter ledde till ett mentorprogram 2013 i samarbete med *Högskolan Nord-Trøndelag (HiNT)* i Norge och med Språkcentret *Gielem Nastedh* i Snåsa. Samiskt språkcentrum arbetar vidare med metoden och under 2014 startas ett umesamiskt mentorprogram i samarbete med umesamiska föreningen *Álguogåhtie*.

Institutet för språk och folkminnen

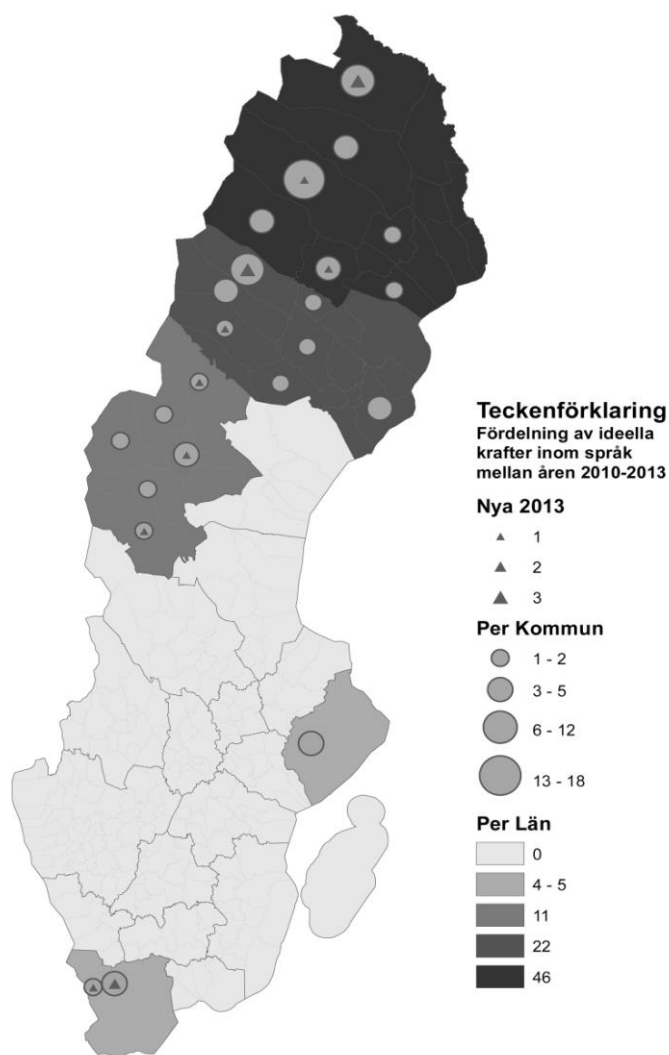
Institutet för språk och folkminnen (*ISOF*) delar sedan år 2010 årligen ut medel till språkprojekt. Samiskt språkcentrum har även under år 2013 gått igenom ansökningarna för att få en bild av hur det ideella engagemanget i Sápmi ser ut, se figur 1. Under år 2013 inkom 17 ansökningar för samiska projekt. Det är en minskning med drygt tio procent från tidigare år. Om man ser till minskningen från det första året 2010 så är den på drygt 30 procent. Vidare kan man utläsa att det ofta är samma organisationer och föreningar som ansöker år efter år. Institutet främjar projekt som är långsiktiga och fokuserar på hållbarhet och kontinuitet. För att revitalisering ska lyckas är det viktigt att individen är engagerad, att det görs lokalt samt att det finns en kontinuitet.

Ett exempel på ett ISOF-projekt från år 2013 är de umesamiska språkbad som *Álguogåhtie*, *umesamer i samverkan* genomförde. De har genom språkbadmetoden arrangerat aktiviteter där föräldrar och barn, från 4-70 år, har deltagit. En positiv utveckling och ett ökat intresse för att lära sig umesamiska märks tydligt.

---

⁹ Juuso, Jane och Sylvia Sparrock (red). 2013. Jag tar tillbaka mitt språk. Mov gielem bäästede vaaltam. Sametinget

¹⁰ Projektrapport ”Mentorprogrammet Bihkedæjja ”Vaajmojne bihkedidh””, Samiskt språkcentrum, Sametinget 2013, <http://www.sametinget.se/13333>

Figur 1. Beviljade ansökningar för samiska språkprojekt från ISOF åren 2010-2013. De flesta språkprojekten kommer från det samiska förvaltningsområdet.

5. I vilken grad språket används inom nya domäner

Samiskt språkcentrum uppfattar att de samiska språken gärna används inom nya domäner och att det anses attraktivt och trendigt att använda samiska. Det finns möjligheter och en önskan att återerövra samiska språket i helt nya sammanhang. Det har ett samiskt företag erfårit när de med viss möda programmerat sin kassaapparat att använda samiska fraser.

I sociala medier finns nya möjligheter att använda samiska. Dels i "vanliga" statusuppdateringar och tweets och dels i ett förhållandevis stort antal grupper och sidor på Facebook med utpräglad språklig inriktning. Det är tydligt att språket används i dessa nya domäner. Och det är en fantastisk kanal för spridning av språkrelaterade nyheter och händelser. Fler får därmed möjlighet att ta del av sådant.

Vid ett inspirations- och utbildningshelg i ett samarbetsprojekt mellan Samiskt språkcentrum och Sáminuorras styrelse analyserade ungdomarna sin egen organisation efter Unescos kriterier och kom fram till att just använda samiskan i nya domäner faktiskt var det kriterium som de var bäst på.

Språkteknologi: appar

Ny teknik är ett viktigt lärverktyg i revitaliseringen, dels för att det är lättillgängligt, dels för att det kan vara användarvänligt. Samiskt språkcentrum har initierat ett arbete med att framställa Sametingets ordböcker (sydsamiska-svenska och lulesamiska-svenska) som en applikation för mobiltelefon. Webbordböckerna finns idag tillgängliga på Sametingets hemsida. Ordboksappen beräknas färdigställas och publiceras våren 2014.

Majoriteten av nyheter och utveckling av språkteknologi, digitala läromedel och andra appar sker på norsk sida. *Giellatekno* och *Divvun* vid universitetet i Tromsø utvecklar hela tiden nya digitala verktyg för språkanvändning och -analys, vilka kan nås genom deras webbsidor¹¹.

På *Gieleviermie*, det sydsamiska språknätverkets seminarium i Östersund år 2013, presenterade språk- och kulturcentret *Aajege* i Röros arbetet med en ny sydsamisk app till telefoner och läsplattor. Appen är ett samarbete mellan *Aajege* och *Divvun* och en av flera appar som är på gång och ett efterlängtat verktyg för språkinläring och vänder sig främst till nybörjare i sydsamiska.

Rádio Sápmi - nytt eftermiddagsprogram i Sveriges Radio fyller ett år

I februari 2013 började Sveriges Radio Sameradion sända ett helt nytt eftermiddagsprogram. Det heter Rádio Sápmi och sänds i P2 i Sápmi, P6 i Stockholm och på webben. Ur Rádio Sápmis programbeskrivning:

“Vi ska underhålla lyssnaren och berätta om veckans hetaste nyheter och diskussioner på ett lite annorlunda sätt. Vi ska vara det mest aktuella programmet i Sápmi och vi ska ge samiska lyssnare det de behöver för att vara uppdaterade på det som händer i det samiska samhället. Vi ska vara på plats när det händer större saker i Sápmi. programmets målgrupp är samer mellan 25 och 49 år. Programmets huvudspråk är samiska och programmet kan även ha debatter på svenska.”

Utbildningsradion (UR)

UR ska beakta språkliga och etniska minoriteters intressen och särskild hänsyn skall tas till de språkliga behoven hos barn och ungdomar inom den gruppen. Deras utbud görs tillgängligt på de olika minoritetsspråken genom versionering, undertextning och program på språken. Programmen är avsedda för modersmålsundervisning i skolan och som stöd för nyanlända. UR producerar på tre större samiska språken. Under 2013 har UR sänt program på samiska tre timmar i radio och tio timmar i TV det är en kraftig ökning i jämförelse till år 2012 var en timme i radio och tre timmar tv.

UR är en viktig producent av pedagogiskt material på samiska.

---

¹¹ <http://giellatekno.uit.no>. <http://divvun.no>

Språk i tidningar

Sametingets kulturnämnd, som ger stöd till tidningarna Samefolket och Nuorat, ställer som krav att 25 % av texterna ska vara på något av de samiska språken.

Nytt handlingsprogram: Samisk mediapolitik

Sametingets politiker antog i februari 2013 handlingsprogrammet Samisk mediepolitik. Utgångspunkten var:

“Samerna är ett urfolk. Som urfolk är vi stolta över vårt arv och att vara en del av en levande samisk kultur. Vi behöver få utvidgade möjligheter att bevara och utveckla både vårt språk, vår kultur och vårt samhälle.”

Med utgångspunkt i FN:s förklaring om urfolks rättigheter framför Sametinget att samerna som urfolk har rätt att upprätta egna medier på sina egna språk och att staten ska trygga att offentligt ägda medier återger urfolkens kulturella mångfald.

Idag spelar public service-företagen SR, SVT och UR en stor roll i det samiska mediesamhället. Sametinget har flera förslag till förstärkning av deras uppdrag:

“Den samiska allmänhetens rätt till mångsidighet och kvalitet i programutbudet förtydligas och stärks genom att mångsidighet och kvalitet skrivs in i en ny sameparagraf i sändningstillstånden. Det skapar större harmoni med den målsättning som gäller för det samiska programutbudet i Norge och därmed i det nordiska samarbetet med NRK och YLE. - - - Public service företagen ska i skälig mån producera ett mångsidigt utbud av samiska program på samma sätt som gäller för det svenska språket, till exempel i nyheter och kultur och i program för barn och ungdomar. - - - Public service-företagen bör åläggas ett direkt språkvårdande ansvar för samiska språket. Det samiska språket har inget hemland och kan inte få status eller utvecklingsmöjligheter om inte de nordiska länderna tar ett särskilt ansvar för detta. - - - Public service-företagen måste ges tillräckliga resurser för ett utökat och regelbundet utbud av barnprogram, som stärker samiska barns behärskning av samiska språket och bekräftar deras samiska identitet.”

Sametinget föreslår också satsningar för att stärka kulturtidskrifter och göra det möjligt för en samisk dagstidning att se dagens ljus:

“En ny typ av driftstöd för dagstidningar på samiska bör skapas och utvidgas till ett nordiskt stöd. Stödet ska främja samnordiska tidningslösningar. Kostnaderna ska fördelas mellan länderna. Texter på samiska i en dagstidning fyller ett stort behov hos en liten målgrupp som de samisktalande. Språket blir synliggjort och den viktigaste effekten är att språkets status lyfter. En tidning med nätupplaga är bra för att utöka samiskans domäner.”

Språkvård i radio och tv

Samiskt språkcentrum saknar den språkvårdande funktion som Sveriges Radio Sameradion och SVT Sápmi har haft. Det var ett projekt som inte förlängdes. Radio, tv och tidningar har en viktig funktion att producera aktuell samisk text och språket i media tenderar att bli språknormerande.

Nytt public service-betänkande

I november 2013 fattade riksdagen beslut om Regeringens proposition 2012/13:164 *Bildning och tillgänglighet – radio och tv i allmänhetens tjänst 2014–2019*. Här får public service-bolagen i uppdrag att sända mer på bland annat samiska. Så här står det i Sveriges Radios nya sändningstillstånd:

”SR:s samlade programutbud på de nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli och romani chib ska, sammantaget med SVT:s och UR:s utbud, öka årligen jämfört med år 2013 års nivå. Ökningen ska vara betydande.”

Ur propositionen:

”Ett renodlat minoritetsspråksuppdrag. Regeringens förslag: Villkoren i sändningstillstånden om att programföretagen ska beakta språkliga och etniska minoriteters intressen ska renodlas till villkor om utbudet på de nationella minoritetsspråken, teckenspråk och andra minoritetsspråk.

I avsnitt 6.2 föreslår regeringen att det generella speglingsuppdraget breddas så att programföretagen ska spegla förhållanden i hela landet och den variation som finns i befolkningen. I detta ingår att spegla språkliga och etniska minoritetsgruppers intressen och kultur. Som en konsekvens av detta bör villkoren i sändningstillstånden som specifikt riktar sig till nämnda minoritetsgrupper renodlas till villkor om innehåll på de aktuella språken. I likhet med kommittén anser regeringen att erkännandet av, och skyldigheten att skydda och främja, de nationella minoriteterna bör avspeglas tydligare i sändningstillstånden och att begreppet nationella minoritetsspråk därför bör föras in i regleringen av programföretagens verksamhet.

Syftet med förändringen är inte att programföretagens ambitioner att spegla minoriteternas kultur och samhällsliv ska sänkas, utan att ansvaret för att skydda och främja minoritetsspråk och teckenspråk ska framgå tydligare i programföretagens uppdrag, i linje med språklagens syfte. Som Institutet för språk och folkminnen framhåller är en viktig del i detta att se till att språket i programmen håller en hög kvalitet och att ökad hänsyn tas till att det finns olika varieteter av flera av de nationella minoritetsspråken.”

År 2013 sände Sveriges Radio Sameradion 4 751 timmar förstasändning. En fjärdedel är marksänd radio (FM), tre fjärdedelar är webbunika sändningar. Det är ungefär lika mycket sändningstid som åren dessförinnan. Drama/kultur, underhållning och musik står för den största delen i FM-sändningarna, följt av nyheter respektive samhälle/utbildning.

Musik och film

Den samiska musikbranschen får ses som förhållandevis produktiv. Musik- och mediaproduktion brukar också räknas till de ”nya” samiska näringarna. Flera artister har gett ut CD-skivor med texter på samiska under 2013. Inom den lulesamiska språkgruppen har det till exempel publicerats två cd-skivor och en singelskiva. En av cd-skivorna har dessutom utgivits inom gymnasialt skolarbete.

Det producerades även musikvideos på svensk sida under 2013, bland annat med artisterna Lars Ánte Kuhmunen och Sofia Jannok¹².

De samiska språken fick också utrymme på vita duken under 2013. Bland annat två dokumentärfilmer som rönt stor uppmärksamhet i det samiska samhället: Maj-Lis Skaltjes film *Juoigan – Jojk* och John Erling Utsis film *Grandmothers*.

”Möt Maria som är bagare i Mexiko, Eli som är renskötare i Norge och Olive, en bluesångare i Australien. Vad har de här kvinnorna gemensamt? Alla tre är stolta och starka traditionsbärare som delar med sig sin livsvisdom till den yngre generationen”.

SR Sameradion om ”Grandmothers”¹³.

6. Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns

Fortfarande idag har många samiska barn inte möjlighet att lära sig och utveckla sina kunskaper i samiska i förskola och skola. Skolhuvudmän säkerställer och erbjuder inte alltid samisk undervisning i enlighet med sina skyldigheter. Barns och elevers undervisning varierar både tidsmässigt och i kvalitet och innehåll. De vanligaste orsakerna till utebliven undervisning kan vara brist på engagemang från huvudmännen, brist på samiska pedagoger eller att läraren endast erbjuds för få undervisningstimmar. Fortsatt utebliven produktion av läromedel på svensk sida är också en bidragande faktor som innebär olikheter och rent av orättvisa vad gäller samiskundervisning.

I tidigare lägesrapporter har Språkcentrum konstaterat att utbildningssystemet inte är det kraftfulla verktyg för revitalisering och språkutveckling som det borde vara. Det bästa sättet att få fram nya förstaspråkstalare är genom metoder med fullständigt språkbad (*full immersion*). Det är inte genomförbart för de samiska barnen eftersom skollagen inte medger undervisning på annat språk än svenska mer än till hälften¹⁴. Här uppstår en kollision mellan skollagen och minoritetsreformens intention om återövande av samiskan. Inte ens sameskolorna har möjlighet att arbeta med *full immersion*-metoden.

Skolverkets statistik visar att fortsättningsvis nästan 600 barn vill läsa samiska som modersmål i grundskolan. Det senaste läsåret har en lite större andel av dem också fått göra det. Med ”berättigade” i tabellen nedan menas de elever vars föräldrar anmält att de önskar modersmålsundervisning. Det kan alltså finnas fler som är berättigade men som inte har anmält sig. Tabellen visar att 54 % av de som önskat modersmålsundervisning fick det. Läsåret dessförinnan, 2011/12, var motsvarande siffra 50 %.

---

¹² Sofia Jannok: Viellja jearrá – Brother Asks, album: ÁHPI – wide as oceans (2013. Songs to Arvas/ Border Music). Video 2013: Bautafilm AB Producent Therese Högberg, Regi Oskar Östergren.

Lars-Ánte Kuhmunen: Guoldu Njurgo, album Somás muittut (2012. Stierdna record label, Norge). Video 2013: IdiStudios, Regi Per Josef Idivuoma

¹³ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5712144>

¹⁴ Svensk författningssamling 2011:185 § 12 och 13

	Antal elever som är berättigade till modersmålsundervisning i samiska 2012/13	Antal elever som deltog i modersmålsundervisning i samiska
Nordsamiska	117	71
Lulesamiska	24	15
Sydsamiska	166	97
Samiska	276	131
Totalt	583	314

Tabell 1. Modersmålsundervisning i samiska i grundskolan 2012/13. Skolverket. När enbart "samiska" anges har kommunen i fråga inte rapporterat varietet.

"Det har varit bråk om allt. Nu har min tioåriga dotter undervisning med lärare i 1½ timme i veckan och får åka på språk- och kulturveckor i Snåsa (Norge) två veckor per termin och vi är väl de som har det bäst i hela Stockholm! Men det är fortfarande för lite för att hon ska nå målen. Det har jag anmält till Skolinspektionen för ett halvår sen, men ännu inte hört från den.

En gång tidigare, när skolan sa nej till språkveckorna i Snåsa, skickade skolförvaltningen Sameskolstyrelsen för att informera på min dotters skola. Efter det fick hon ja till resorna till Snåsa.

Det är ren och skär diskriminering. Rasism. Om det hade varit ett annat ämne hade det ju inte gått? Det är liksom sanktionerat, okej att säga nej till ett samiskt barn eller ta itu med det sist av allt. En rektor sa till mig en gång att de aktivt jobbade för att samer skulle få så lite modersmålsundervisning som möjligt, för att "samerna vill ju bara ha så mycket". Ett direkt motstånd, alltså.

Samiska är det språk vi har. Att fråga varför vi ska lära oss det i skolan är som att fråga varför vi ska lära oss svenska i skolan i Sverige."

Åsa Viridi-Kroik, förälder

Regeringsuppdraget att förstärka tillgången till lärare i nationella minoritetsspråk som Skolverket har i uppdrag att genomföra är ett steg i rätt riktning¹⁵. En inbjudan till ett webinarium har genomförts av Skolverket och sedan en utsänd enkätförfrågan om anmälan. Det har inkommit 30 anmälningar, varav 24 är intresserade av att delta i samiska fördelat på nordsamiska, umesamiska och sydsamiska. Noterbart är att intresse saknas från det lulesamiska språkområdet.

¹⁵ Regeringsuppdrag att förstärka tillgången till lärare i nationella minoritetsspråk (A2013/2958/Disk)

Förskola

Vid ett samrådsmöte med arbetsmarknadsdepartementet hösten 2013 tog Sametinget återigen upp frågetecknen kring skrivningen i § 17 och 18 i Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk ligger till grund för den svenska lagstiftningen. I stadgans svenska version översätts *substantial part till väsentlig del*.

Article 8 - Education¹⁶

ii) to make available a **substantial part** of pre-school education in the relevant regional or minority languages

Artikel 8 - Utbildning

ii) att tillhandahålla en **väsentlig del** av förskoleundervisningen på ifrågavarande landsdels- eller minoritetsspråk

I Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk § 17 har skrivningen *väsentlig del* istället fått lydelsen *hela eller delar av* verksamheten. Lagen innehåller allmänna bestämmelser eller grundskydd som gäller i hela landet. De allmänna bestämmelserna omfattar samtliga fem nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Bestämmelsen definierar inte vad som menas med *hela eller delar av*.

I författningskommentarerna¹⁷ anges:

“Omfattningen av verksamheten kan variera beroende på hur många barn den omfattar och tillgången på språkkunnig personal. Finns det tillräckligt många barn och tillräckligt mycket personal som behärskar språket kan verksamheten bedrivas mer organiserat i särskilda grupper eller på särskilda tvåspråkiga förskoleavdelningar eller helt tvåspråkiga förskolor”.

Sametinget och Samiskt språkcentrum anser att det är nödvändigt att tydliggöra och skärpa lagtexten om kommuners ansvar för samisk förskola. För att gagna individens rätt till sitt eget språk så får inte skälen att kringskära denna rätt handla om annat än individens behov. Europarådets syfte med ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, de så kallade minoritetskonventionerna, är att upprätthålla och utveckla de mänskliga rättigheterna.

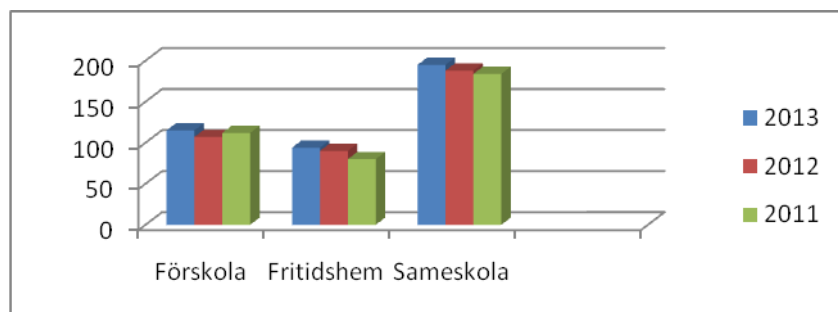
Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen är den institution som har den största kompetensen och möjligheten att revitalisera de samiska språken inom den egna verksamheten. Sameskolorna är ett potentiellt starkt revitaliseringsverktyg, som också har ett ökat barn- och elevantal. Samtidigt hindras även de från att ha all undervisning på samiska. Bara på förskolenivå är det fullt möjligt att genomföra metoden *full immersion*, så som man finner inom andra hotade språkgrupper i världen.

¹⁶ Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk, Strasbourg 1992.

¹⁷ Proposition2008709.158 Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna

Figur 2 visar antalet barn vid Sameskolstyrelsens förskolor är 115 barn år 2013, 107 barn år 2012, och 112 barn år 2011. Vid fritidshemmen var det 94 elever år 2013, 90 elever år 2012 och 80 elever 2011. Totala antalet elever inom sameskolan är 195 elever år 2013, 188 elever år 2012 och 184 elever år 2011.

Figur 2. Totala antalet barn/elever vid Sameskolstyrelsens verksamhet under åren 2011 – 2013 som visar en liten ökning av antalet barn/elever.

Det finns avdelningar inom samiska förskolor där majoriteten av barnen inte har samiska som första språk. Det innebär att kommunikationsspråket tenderar att bli svenska. För personalen innebär det svårigheter att stävja och vända majoritetsspråkets utbredning. Vid förskolor där det är svårt att erhålla pedagoger med samisk språkkompetens blir barnen inte naturligt samiskspråkiga under förskoletiden.

Också där personalen är samisktalande finns det svårigheter att nå dithän att kommunikationsspråket mellan barnen blir samiska. Det beror till stor del på att svenska är det starka dominerande språket utanför skolan. Samiska förskolor har en teoretisk möjlighet att skapa förstaspråkstalare om språkmiljön i förskolan ger de förutsättningarna och barnens samiska språkutveckling kan säkras genom hela skolsystemet, tillsammans med föräldrarna, även om inte föräldrarna är talare av språket.

Inom Sameskolstyrelsens verksamhet finns också möjlighet för skolor/kommuner att söka om samisk integrering. Under läsåret 2013/12 har samisk integrering utökats till 19 skolor fördelat på nio kommuner, Kiruna, Gällivare, Jokkmokk, Vilhelmina, Krokoms, Åre, Berg, Härjedalen och Älvdalen.

Samiskt språkcentrum har i samarbete med Sameskolstyrelsen arbetat för att främja språkutvecklingen hos samiska barn bland annat med gemensamma utbildningsdagar. Sameskolstyrelsen har genomfört fem utbildningsdagar med inriktning på språkutveckling under 2013 och tre av dagarna har finansierats av Samiskt Språkcentrum. Huvuddelen av Sameskolstyrelsens pedagogiska personal har deltagit i fortbildningen. Personal från Sameskolstyrelsen har även deltagit på konferens i Tromsö, *Funktionell tvåspråkighet, hur når vi målet?* Under detta år har insatserna centrerats till kompetensutveckling kring samisk språkutveckling, ökat samarbete mellan skolorna och målet att planera, genomföra språkbadsverksamhet. Som en fortsättning kommer Sameskolstyrelsen att erbjuda en högskolekurs i språkbadsmetodik och didaktik för personalen och lärare inom den samiska integrerade undervisningen. Kursen anordnas via Sámi allaskuvla/Samisk högskola i norska Kautokeino. Som kurslitteratur återfinns Samiskt språkcentrums publikationer "Jag tar tillbaka mitt språk - Mov gielem baaastede vaaltam" och "Giele aelhkje guedtedh – en bok för dig som vill återta ditt språk"¹⁸.

¹⁸ Fjellgren, Patricia och Leena Huss. 2013. Giele aelhkje guedtedh – en bok för dig som vill återta ditt språk. Sametinget.

”Jag flyttade till Jokkmokk för fyra månader sen för att barnen skulle få mer samiska. Det fungerade helt enkelt inte i Sorsele. I höstas hade de en halvtimme i veckan, via Skype. Läsåret dessförinnan ingen samiska alls i skolan.

Nu går de i sameskolan i Jokkmokk, i årskurs 1, 4 och 6. Det går redan jättebra! De upptäcker att det är kul med samiska, att man kan prata det med andra barn, att det är jättemånga som pratar samiska. Det är inte bara något som mamma tjarar om.

Nordsamiska är mitt modersmål, svenska mitt tredjespråk, eftersom jag kommer från norsk sida. Att inte kunna prata samiska med mina egna barn... känns inte alls bra... känns som att jag inte har en naturlig kommunikation med dem.

Nu pratar vi mer samiska hemma och det är inte på grund av mig. Vardagsfraser som ”Vad kul!”, ”Kan jag få en macka?” och ”Mamma, jag älskar dig” är vanliga numera. Barn är ju också bättre på att använda ett språk utan att var så rädda för att böja fel eller ha fel ordföljd. Om de bara får lära sig!”

Inger-Anna Andersson Eira, förälder

Samiska på universitet

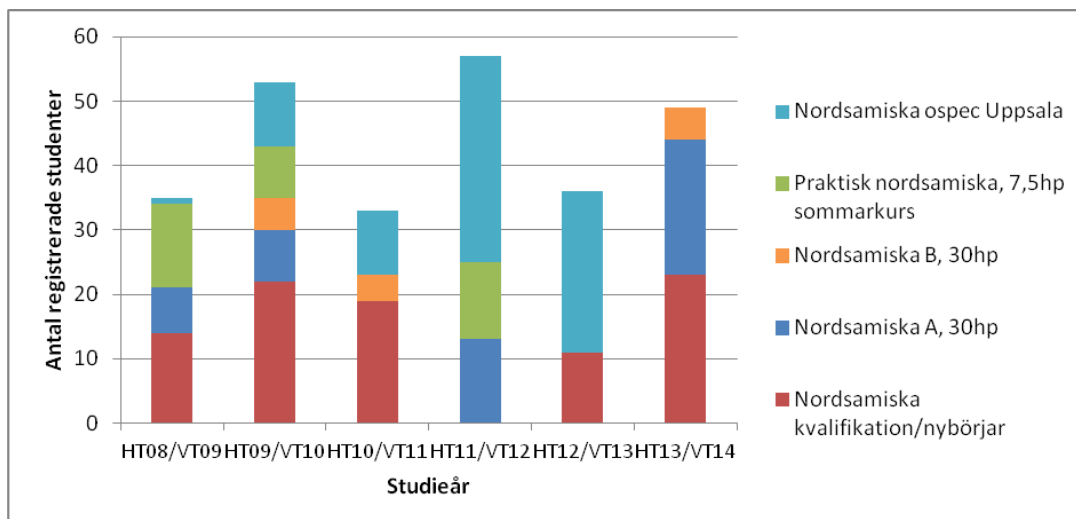
I dagsläget kan man inte studera samiska på helfart i Sverige utan som mest på halvfart. Som vi i våra tidigare lägesbeskrivningar har påpekat så ser vi kritiskt på detta eftersom det finns ett stort behov av personer med språkkompetens i samhället¹⁹. Det finns många olika sätt att studera samiska men när det gäller utbildning av lärare och pedagogisk personal så är det givetvis universiteten som har den viktigaste rollen.

I lägesrapporten år 2013 visade vi hur det ser ut med studenter av samiska språk upp till och med B-nivå på svensk sida. Siffrorna vi presenterade visade på en möjlig nedåtgående trend i antalet studenter. Därför följer vi upp det i figur 3 A-E. Årets siffror vad gäller nordsamiskan visar en ökning vilket är mycket positivt. För syd- och lulesamiska är det svårt att avläsa någon trend. Lule- och umesamiskan utmärker sig genom att ha väldigt få studenter. Umesamiskan är inte etablerad med särskilda kurser på samma sätt som de övriga språken.

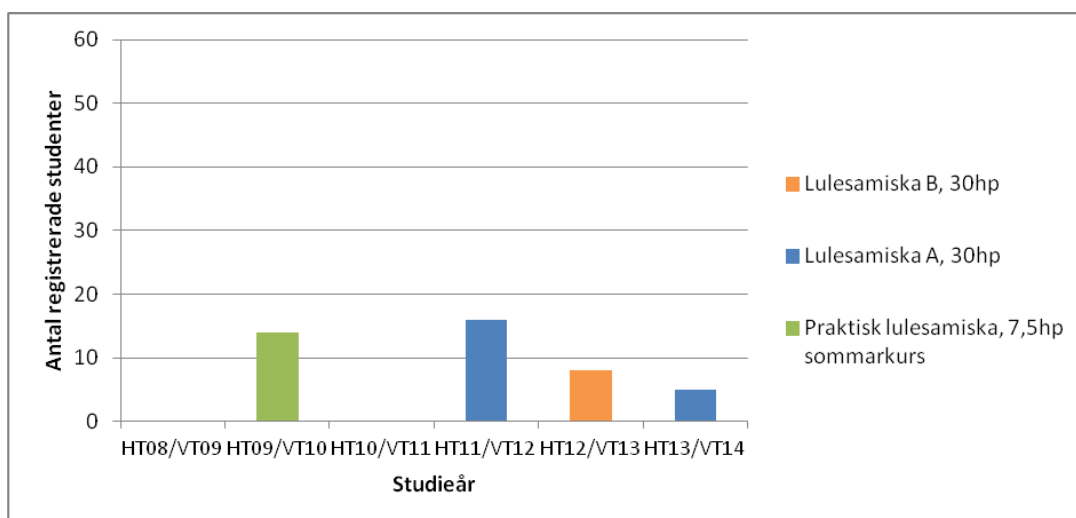
Umeå universitet ansökte år 2013 om examenstillstånd för ämneslärarexamen i samiska. I väntan på Universitetskanslersämbetets beslut har de utlyst en anställning som universitetslektor i språkdidaktik med inriktning samiska. Universitetet räknar med att kunna starta utbildningen hösten år 2015. Vissa didaktiska kurser kan komma igång innan dess.

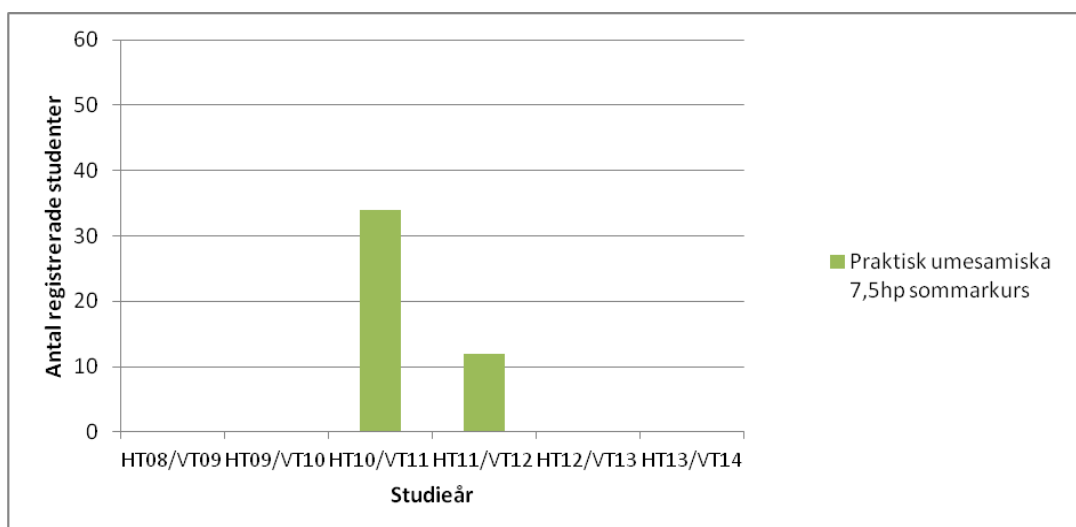
¹⁹ Samiskt språkcentrum. 2013. Lägesrapport . De samiska språken i Sverige 2012. Sametinget. <http://sametinget.se/54352>

Figur 3A. Nordsamiska vid Umeå och Uppsala universitet sedan höstterminen 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå. Siffrorna från Uppsala universitet är inte uppdelade på nivå förrän ht 2013.

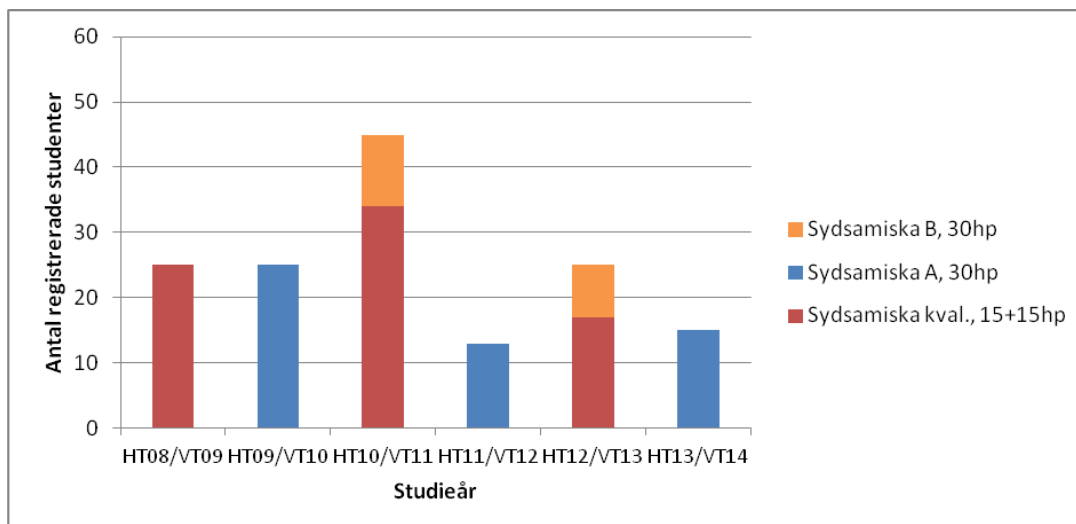

Figur 3B. Lulesamiska vid Umeå universitet sedan höstterminen 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå.

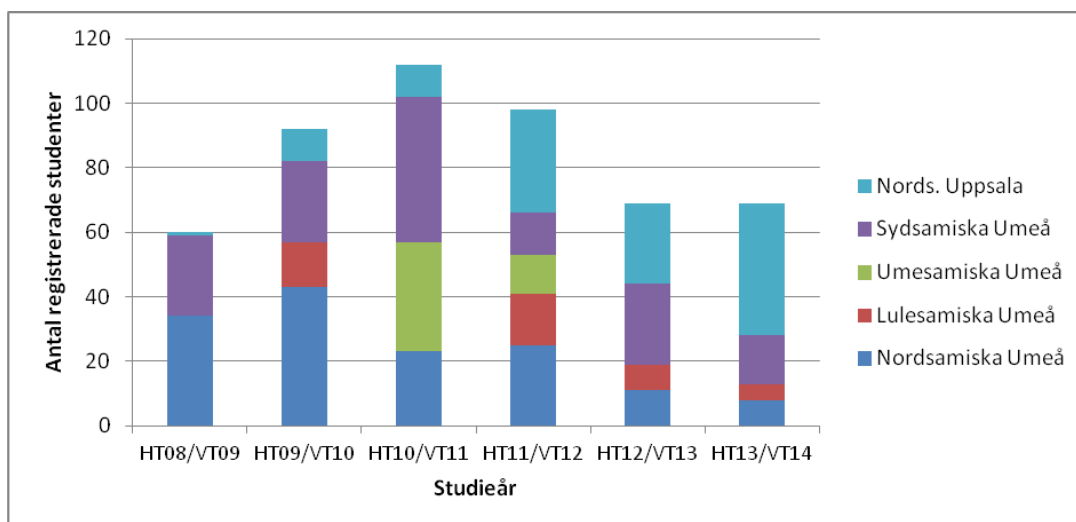

Figur 3C. Umesamiska vid Umeå universitet sedan höstterminen år 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå.

Figur 3D. Sydsamiska vid Umeå universitet sedan höstterminen 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå.

Figur 3E. Antal universitetsstudenter i samiska 2008-2014. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå vid Umeå och Uppsala universitet.

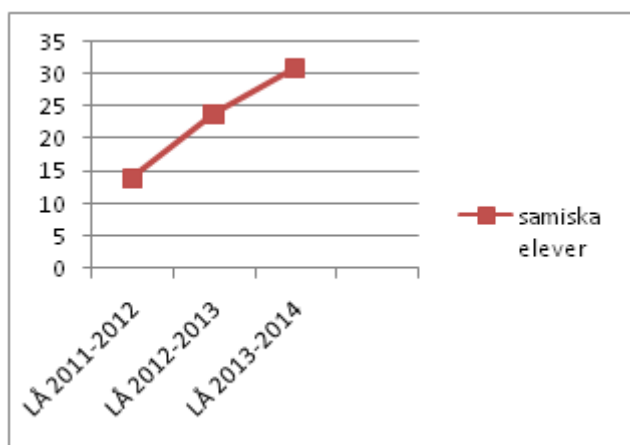
Samernas utbildningscentrum, Jokkmokk

Samernas utbildningscentrum är den enda samlade utbildningsinstitutionen för vuxenutbildning i de samiska språken i Sverige. Idag är kursutbudet för nord-, lule- och sydsamiska från kvarts- till helfart. Från och med vårterminen 2015 kommer helfartsutbildningar att erbjudas, med prioritering för de med kunskap i samiska. Kursdeltagarna för samiska språkkurser via distansutbildningar (nätkurser) ökar. Samernas utbildningscentrum ser ett ökat behov av språkresurser/pedagoger från samhället. En stipendieordning för studenterna skulle göra stor nytta, enligt Samernas utbildningscentrum.

Distans-/fjärrundervisning

Fjärrundervisning är ett sätt att lösa lärarbristen och har även uppmärksammats i en statlig utredning²⁰. Den har förslagit att fjärrundervisning ska införas som en godkänd undervisningsform i vissa språk. Men utredningen förespråkar restriktiv användning, eftersom det saknas forskning om fjärrundervisning. En proposition planeras till våren, enligt utbildningsdepartementet.

Statistik över antalet elever som läser samiska via *Gaske-Nøørjen Saemienskovle* i norska Hattfjelldal visas i figur 4.

Figur 4. Gaske-Nøørjen Saemienskovle ser en tydlig ökning av svenska elever som får undervisning från Norge. Eleverna finns både i grundskolan och gymnasiet. Läsåret 2011/12: 14 elever, 2012/13: 24 elever och 2013/14: 31 elever

Det är problematiskt att det i den svenska skolan finns för många "varianter" som ämnet samiska undervisas på, modersmål, moderna språk, elevens val, samiska som förstaspråk och andraspråk. Kommunerna förväntas följa kursplan och mål som sameskolorna har, men har mycket färre timmar för undervisning i samiska.

"Det råder en relativt stor brist på samiska pedagoger/lärare i både Norge och Sverige, till störst nackdel för Sverige. Detta beroende på att lönerna är väsentligt högre i Norge. Dessutom är *Gaske-Nøørjen Saemien skovle* en statlig myndighet som inte är beroende av resurser från någon kommun. Vi tror också att det är bättre förutsättningar för fortbildning och vidareutbildning på norsk sida.

En annan avgörande faktor är att vi kan erbjuda heltidstjänster. Antingen rena språktjänster eller i till exempel kombination med läromedelsutveckling. Vi har ju också en klar fördel då vi till stor del bedriver distansundervisning vilket gör att vi kan förse kommuner med få samiska barn med lärare."

Odd Willenfeldt, rektor *Gaske-Nøørjen Saemien skovle*

²⁰ Utbildning för elever i samhällsvård och fjärr- och distansundervisning SOU 2012:76

Skolinspektionens rapport - granskning av modersmål

Även Skolinspektionens rapport från år 2012 "I marginalen - En granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken" visar att många kommuner och skolor brister i att tillgodose de nationella minoriteternas möjligheter att utveckla sitt språk och sin kultur²¹.

Granskningen omfattar 34 kommuner och fem tvåspråkiga verksamheter i hela landet. De flesta kommuner har dålig kunskap om vad som gäller för de nationella minoriteterna och deras språkutveckling. Marginaliseringen av ämnet modersmål och negativa attityder kan antas ha betydelse för hur kommuner agerar när det gäller elevers möjlighet att få undervisning. Bristande intresse men också svårigheter att få tag på lärare är också bidragande orsaker. Skolinspektionen har riktat kritik mot bristande undervisning i samiska på gymnasieskolorna. Eleverna har antingen inte fått undervisning²² eller erhållit för dålig information om sin rätt till samisk undervisning. Men även bland elever som fått undervisning finns ett missnöje, bland annat med kvalitén på undervisningen²³.

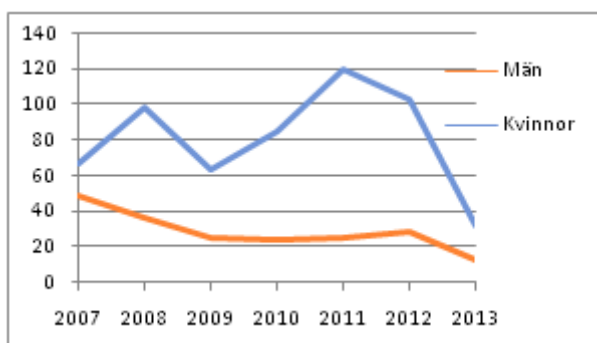
Granskningen visar tydligt att modersmålsundervisningen i allmänhet och undervisningen nationella minoritetsspråk i synnerhet inte är någon prioriterad fråga i kommunerna .

Vissa studier i samiska

Sametinget handlägger bidraget för vissa studier i samiska (alfabetisering) för de samer som aldrig lärt sig att läsa och skriva på sitt modersmål.

För år 2011 är det utbetalt 544 tkr och för år 2012, 445 tkr och för år 2013 har det utbetalats 203 tkr, en minskning från de tidigare åren.

Figur 5 visar att det är fler kvinnor än män som ansöker om bidrag för korttidsstudier i samiska. Sametinget avser att genomföra en riktad informationskampanj under 2014, dels för att informera om att medlen finns, dels för att uppmuntra fler män att studera samiska.

Figur 5. Jämförelse mellan åren 2007-2013. Betydligt fler kvinnor än män ansöker om bidrag för korttidsstudier i samiska.

²¹ Skolinspektionen (2012), Rapport 2012:2, En granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken

²² <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5671955>

²³ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5724263&sida=2#srcomments>

7. Språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället

Möjligheten att använda samiska i offentliga sammanhang har ökat genom införande av Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724). Ur bevarandeperspektiv är det en positiv utveckling och förhoppningen är att samerna väljer att använda samiska i större utsträckning är tidigare.

Minoritetsreformen har bidragit till att skyltning på samiska har långsamt börjat synliggöra samiska språket. De nya skyltarna har stort värde och är oerhört viktiga. För den äldre generationen är det en påminnelse om en ny tid med minoritetsreform och med hopp om att de samiska markerna åter kallas vid sina rätta samiska namn. För den yngsta generationen har skyltarna en speciell betydelse eftersom texterna stimulerar läsning och det blir därför naturligt att kunna läsa sin första samiska läsebok med hjälp av skyltarna. Vägskyltar och andra skyltar på samiska synliggör språket och då höjs statusen samtidigt som vägs skyltar har en viktig funktion i revitaliseringsarbetet. Syns man inte så finns man inte och samiska språket finns och utvecklas.

I samarbete med *Ájtte*, *Giellagáldus* språkkonsulenter och Sametingets språkkonsulenter har Samiskt språkcentrum börjat översätta ord som kan nyttjas vid skyltning på samiska. Materialet kommer att finnas tillgängligt på Sametingets hemsida - Språkcentrum.

Vägs skyltar på samiska

Sedan 2010 har Trafikverket inventerat platsmärken/vägs skyltar utmed samtliga allmänna vägar i Norrbottens och Västerbottens län inom aktuellt språkområde för samiska, finska samt meänkieli. Inventeringen har färdigställts och remitterats till Lantmäteriet. Vid cirka 190 platser är samiska ortsnamns skyltar, platsmärken, nu uppsatta. Vid varje ort sitter två-fyra skyltar beroende på ortens och vägarnas läge.

Därutöver har Trafikverket remitterat ytterligare 45 samiska skyltar som sattes upp vid E10 och E45 i Norrbottens län redan i början av 2000-talet till Lantmäteriet för kvalitetsgranskning.

I Jämtland och Västernorrland, region Mitt, gör Trafikverket inte någon inventering utan handlägger de ärenden som kommer in varteftersom. Sexton orter i Jämtland har hittills fått platsmärken på samiska.

Arbetet med vägs skyltar är ett tidskrävande arbete med ett grundligt utredningsarbete för att erhålla ett bra resultat som överensstämmer med ortens egna benämningar. Det är Lantmäteriet och Institutet för språk och folkminnen (ISOF) som har de formella beslut och granskningsansvaren för vilka samiska ortnamn som officiellt ska stå på allmänna kartor. Trafikverket inhämtar uppgifter från Lantmäteriet för namngivning av vägmärken. Sametinget står till tjänst med rekommendationer och förslag på ortnamn.

Samiska på kommuners skyltar och webb

Variationen är stor mellan kommuner och landsting i förvaltningsområdena vad avser samiska språken på skyltar och på webb.

Förvaltningskommunerna vill i många fall börja skylta på samiska, men det tar sin tid. Att skylta är dyrt. Många väntar på nya loggor, planerade byten av skyltar eller att det ska klargöras vad kommunnamnet exakt skall vara på samiska. Jokkmokk anses vara den kommun som började först och har kommit långt, med både exteriör och interiör

skyltning. Flera kommuner anser sig ganska klara med skyltning på samiska, medan andra avvaktar större samhällsplanering och ombyggnationer.

De flesta förvaltningskommuner har information på samiska på sina hemsidor, men inte alla. Flera har bara allmän information på svenska om den nya lagen om minoriteter och minoritetsspråk, som började gälla för fyra år sedan för de nya förvaltningskommunerna. Några har samma information översatt till en eller flera samiska varieteter. Det är lätt att få uppfattningen att samer och samiskan fortfarande är "de andra" som "gästar" kommunen. Ett fåtal kommuner, både små och stora, informerar på flera samiska språk om skola, modersmål och omsorg.

Alla de tre nordliga landstingen, som också är förvaltningsområden, har information på samiska på webben, men i något fall nästan omöjlig att hitta. Den samiska skyltningen inom- och utomhus varierar mellan landstingen. Ett landsting sätter snart upp nya med namnen på samiska på två vårdcentraler. Ett annat installerade i fjol pekador i entrén där patienter/besökare kan leta sig fram till olika mottagningar/kliniker. Denna har precis översatts de nationella minoritetsspråken. Ett tredje landsting arbetar inte alls med att skylta på samiska, med hänvisning till att samrådsgruppen med företrädare från det samiska samhället hellre vill prioritera psykisk hälsa och utbildning om samisk kultur och hälsa i primärvården. De pengar som används för minoritetsspråksarbete är i huvudsak de 250 000 kr/år som vardera landsting får från staten och delas mellan samiska, sverigefinska och meänkieli.

Figur 6. Projektet *Giela muitalusat/Giela giehto/Det samiska språket*. Bilder av Leila Nutti och projektets graffitidel.

Nytt språkprojekt i Jokkmokk

Projektet *Giela muitalusat/Giela giehto/Det samiska språket – tre generationer berättar* är ett interregionalt samarbetsprojekt (EU) mellan *Ájtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum* och *Árran – julevsáme guovdásj/lulesamiskt senter*. Med start 2013 intervjuas tre generationer samer i Jokkmokks- och Tysfjordsområdet (Norge). Målsättningen är att samer själva ska få berätta om vilka möjligheter och önskemål som finns vad gäller de samiska språken.

Projektets centrala frågeställningar är bland andra: När och var vill vi använda samiskan? Om vad, och med vilka vill vi prata samiska? Vad behöver vi för stöd för att klara av att hålla samiskan levande?

Fler än hundra personer har på olika sätt berörts av projektet 2013, förutom i intervjuer:

- Språkseminarium, bland annat om språkets roll vid slöjdande och renskötsel. Unga lyfte fram språket som en del av vem man är.
- Graffitibloggen som visar ungdomarnas nya färgglada sätt att använda samiskan, bland annat i skogen! Se figur 6.
- Språkspanare, skolbarn som spanar in var de möter det samiska språket i samhället - och var de skulle vilja se och höra mer samiska, som i butiker och på fler skyltar utomhus.
- Nya skyltar som den som vill kan hämta på webben, skriva ut och sätta upp. Bland annat till toaletter, figur 7.

Projektet har på svensk sida en miljon kronor i budget för år 2013 och år 2014 och stöds också av Jokkmokks kommun, Sametinget samt Institutet för språk och folkminnen. Planeringsfasen och projektets administrativa del började år 2012.

Bland positiva förebilder på projektets hemsida giella.se visas en film om *rijddim/ridning*, med instruktioner på samiska. Det var från början en utmaning också för Miliana Baer i Jokkmokk, som till vardags arbetar som översättare, vars hästspråk tidigare var helt på svenska.

Ett annat resultat är att det numera finns samisktalande fritidsaktiviteter i Jokkmokk, något som de unga vid intervjuerna förde fram att de saknade.

Figur 7. Projektet *Giela muitalusat/Giela giehto/Det samiska språket – tre generationer berättar* är ett interregionalt samarbetsprojekt (EU) mellan *Ájtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum* och *Árran – julevsáme guovdásj/lulesamiskt senter*. Bland annat har det producerats nya skyltar som den som vill kan hämta på webben, skriva ut och sätta upp. Här en skylt till toaletter.

Språknämnden

Sametinget har under detta år genomfört val och en ny språknämnd har utsetts som ska leda och fastställa mål för det samiska språkarbetet. Ny ordförande är Josefins Lundgren Skerk, Jakt- och fiskesamerna. Nuvarande målformulering för språk är att *Sametinget ska bidra till utvecklingen av de samiska språkens användning och ställning i samhället, framför allt i det traditionella samiska området.*

En av nämndens främsta uppgift är att fastställa ett ny språkpolitisk handlingsprogram. Långsiktiga styrdokument och kontinuitet är en viktig aspekt för att språkrevitalisering ska lyckas.

Samiskt språkcentrum föredrar och bereder de av Språknämndens ärenden som tillhör Språkcentrums arbetsområde.

8. Hur gruppens egna attityder är till det egna språket

En intressant indikator på en samisk sammanhållande faktor gentemot majoritetssamhället är detaljer från koltens tillbehör som synliggörs mer påtagligt idag. Det är en tydlig trend för att visa samisk tillhörighet på ett positivt sätt. Jokkmokk är också den ort där den sociokulturella normen vad beträffar klädsel mest synliggörs och Jokkmoks marknad med marknadsdansen och samiska konfirmationslägret får ses som finaler då kreativiteten flödar. Samernas utbildningscentrum/*Sámij áhpadusguovdásj* slöjdutbildningar kan vara en bidragande orsak samt ökad medvetenhet om sitt samiska ursprung. Förhoppningen är också att samiska språken utvecklas i samma utsträckning genom den specifika slöjdterminologin.

Flera samiska entreprenörer väljer samiska namn till sina produkter och synliggör det samiska språket på sina hemsidor och butiker.

“Vi vill att det samiska språket ska vara norm i vår butik och att samer ska känna sig välkomna”

Per Nila Ståлка

På många håll i svenska Sápmi så arrangeras samiska festivaler eller kulturdagar av nya aktörer. Då samlas samer och den samiska kulturen och språket synliggörs. Samiskt språkcentrum kan se en ökning av sådana samlingsplatser. För att ge några exempel så arrangerades *Lopme Naestie* i Funäsdalen, en skogssamisk kulturfestival i Malå och en samisk filmfestival *Dellie Maa* i Tärnaby och Umeå, figur 8. Samiskt språkcentrum ser positivt på sådana arrangemang. Dessa nya mötesplatser genererar nya språkdomäner vilket vi är i stort behov av.

Figur 8. Affisch från den samiska filmfestivalen Dellie Maa i Tärnaby och Umeå 2013.

En positiv attityd kan också utläsas i den senaste språkundersökningen²⁴. Av de 25 procent som svarar att de talar samiska utan svårigheter svarar 86 % att det är viktigt att få tala samiska. 64 procent av dem svarar nej på frågan om de är nöjda med sina kunskaper i samiska. 96 procent av de som inte är nöjda skulle vilja förbättra sina kunskaper i samiska. 74 procent svarar att de inte talar samiska. 72 procent av dem skulle vilja lära sig/kunna samiska.

För att möta behovet och viljan att lära sig mera har Samiskt språkcentrum tillsammans med Leena Huss vid Hugo Valentin-centrum Uppsala universitet gett ut boken "Giele aelhie guedtedh – en bok för dig som vill återta ditt språk"²⁵.

“Den här boken är för alla som vill återta sitt språk, vilket språk det än handlar om. Vi ger tips på hur du kan hitta din egen stil, hitta en språkkompis och något så enkelt som att använda post-it-lappar för att lära dig nya ord”

Patricia Fjellgren, språkkonsulent Samiskt språkcentrum

Tillsammans med pitesamiskan är umesamiskan det mest hotade av de samiska språken på svensk sida. Det första samiska skriftspråket utgick från umesamiskan.²⁶ Från 1619 till 1800-talets början trycktes 116 böcker på detta skriftspråk. Men idag är det inte många som kan umesamiska, främst ett fåtal från den äldre generationen. Men viljan att återta det umesamiska språket är stark. Utmaningarna är många vid revitaliseringsprocessen, främst avsaknad av lärare, läromedel samt ortografi.

Äldres språkliga behov

²⁴ Svonn, Mikael. 2006. Språksituationen för samerna i Sverige. Sámi dutkan/Samiska studier, Umeå universitet.

²⁵ Fjellgren, Patricia och Leena Huss. 2013. Giele aelhie guedtedh – en bok för dig som vill återta ditt språk. Sametinget.

²⁶ Olsson, Lars Gunnar & Haugen, Susanne & Edlund, Lars-Erik & Tedebrand, Lars-Göran. 2013. Umeå 1314-2014: 100 berättelser om 700 år. Artos & Norma/Johan Nordlander-sällskapet.

Samiskt språkcentrum har under år 2013 inte haft någon specifik aktivitet som haft äldre som målgrupp. För den språkliga utvecklingen är det dock viktigt att det finns sammanhang där de äldre kan mötas och tala samiska.

Samiskt språkcentrum vill lyfta fram ett bra initiativ från förvaltningkommunerna i Härjedalen, Berg och Åre som i december för andra året i rad arrangerade ett gemensamt julbord för samer över 65 år, femton personer deltog. Samiskt språkcentrum ser det som oerhört viktigt med gemensamma mötesplatser där man kan skapa starka samiska språkarenor. Vi uppmantrar andra kommuner att arrangera liknande arrangemang.

Språket är en omistlig och enormt viktig del av en kultur. Det samiska språket har varit stigmatiserat och är det även till viss del idag. Samiskt språkcentrum har i vårt arbete kunnat utläsa att attityden hos de unga samerna gentemot sitt samiska språk överlag är positiv. Det har bland annat framkommit i en utvärdering vi gjorde under det samiska konfirmationslägret. Däremot har vi genom vårt arbete mött en annan attityd hos den äldre generationen bland annat i vårt metodutvecklingsprojekt mentorprogrammet *Bihkedæjja*. I princip alla av de äldre mentorerna som deltog vittnade om negativa erfarenheter av sitt språk och nästan alla hade gjort valet att inte föra det vidare till nästa generation. Samiskt språkcentrum ser att det finns ett stort behov att skapa nya språkarenor där språket förknippas med något positivt och att de tidigare negativa erfarenheter som man bär från förr förändras till något positivt. Många av de i den äldre generationen är traumatiserade och de behöver få nya erfarenheter. Den språkliga historien som finns behöver förändras.

Sáminuorra

Samiskt språkcentrum har även under år 2013 fortsatt samarbetet med den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorra. Under årsmötet i maj i Saxnäs var Samiskt språkcentrum på plats och höll i tre workshopar på temat att synliggöra det samiska språket i det offentliga rummet. Vi hade även ett bokbord med samiska böcker och försökte skapa en samiskspråkig samlingsplats i lokalerna. Under årsmötet framkom det behov av att stärka den samiskspråkliga arenan inom Sáminuorra. Språkcentrum inledde ett samarbetsprojekt med Sáminuorras styrelse där målet var att öka användandet av de samiska språken inom styrelsearbetet.

I november 2013 arrangerade Samiskt språkcentrum en utbildningshelg för Sáminuorras styrelse där en projektansökan för ett större språkprojekt utarbetades. Vi höll en utbildning i hotade språk och utgick från Unescos nio kriterier.

Konfirmation Vålådalen/Bijjie Spädtja

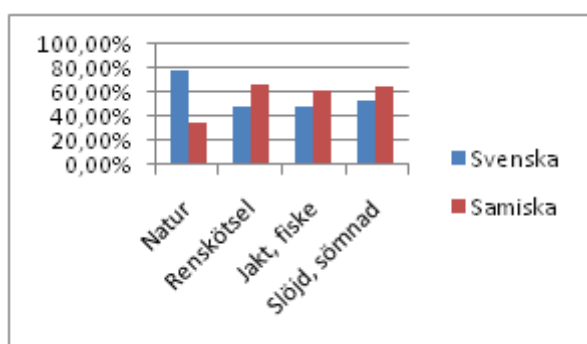
Samiskt språkcentrum höll en revitaliseringsutbildning för de unga konfirmationsledarna under det samiska konfirmationslägret i Vålådalen/*Bijjie Spädtja*. Konfirmationslägret arrangerades 2013 av Härnösands stift.

Vi utgick från Unescos nio kriterier för hotade språk och sedan fick de unga ledarna själva utarbeta strategier för hur man kan jobba med revitalisering under konfirmationslägret. Det är av yttersta vikt att de som är ledare är språkliga förebilder och att man talar om de utmaningar och positiva resultat som finns. Samiskt språkcentrum tillgodosåg att det fanns språklig kompetens i alla de samiska språken det vill säga syd-, ume-, lule- samt nordsamiska.

Samiskt språkcentrum höll även i en graffitikurs för alla deltagarna på konfirmationslägret. Det är viktigt att skapa nya språkliga arenor och vi ser att det samiska konfirmationslägret är en viktig arena. Där samlas samisk ungdom under tre veckor och det finns stora

möjligheter att ge dessa ungdomar medvetenhet i vilka möjligheter det samiska språket och revitalisering kan resultera i. Samiskt språkcentrum genomförde en utvärdering av arbetet. Resultatet skulle kunna ses som representativt för ungdomar i det samiska samhället, eftersom samiska konfirmationslägret är en arena som är tillgänglig för alla oavsett bakgrund.

En fråga som ställdes var vilket språk som helst användes och utifrån svaren kan man utläsa att svenskan enbart utmanas vid tidigare etablerade språkarenor som till exempel natur, renskötsel, jakt och fiske och slöjd, figur 9. Det har alltså inte tillkommit några nya starka språkarenor för de samiska ungdomarna där svenskan utmanas på allvar (men se även kapitel 5). Samiskt språkcentrum ser med oro på svårigheterna att erhålla ett välmående samiskt språk som kan användas dagligen och i många olika sammanhang. En positiv förändring måste till där samiskan utmanar svenskan även på traditionellt icke-samiska arenor.

Figur 9. De starkaste samiska språkarenorna enligt Samiskt språkcentrums utvärdering på det samiska konfirmationslägret 2013.

9. Vilket språkmaterial det finns för språket

Arkivarbete ingår inte i det som idag definieras som språkvård för de samiska språken. Men det är angeläget att tillföra ett arkivperspektiv till uppdraget att revitalisera samiska språken. så att dokumentation, insamling och bevarande av språkliga varieteter kan få fortsatt kontinuitet vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM). I dagsläget saknas uppdrag kring arkiverksamhet för samiska. Dokumentation, insamling och bevarande av samiska språket bör ha en förankring i Sápmi.

Dokumentations- och arkivarbete har betydelse för samiska språkets status även utifrån barn och ungdomars perspektiv. Dokumentation av de samiska språken är mycket viktigt. I till exempel Västerbottensområdet har modersmålstalarna en väldigt hög ålder, närmare 80 år. Här föreligger dokumentation för att ta tillvara dessa personers unika kunskap. De äldre språkbärarna besitter kunskap som är viktiga för den samiska kulturen och därigenom också för Sverige.

Avsaknaden av aktuell språklig dokumentation såsom ordböcker och grammatikor är stor. Men inom sociala medier har bildats andra kanaler som bidrar med kunskap utifrån språklig, lingvistisk inriktning inom flera samiska varieteter. Till exempel facebooksidorna *Julevsamega* och *Mijá bago* för lulesamiska språkfrågor och *Numhtie naemhtie soptestibie* för sydsamiskan och *Ártegis ságat* för nordsamiskan. En facebookgrupp för umesamiskans bevarande samt *Sámi giella gáldus* facebooksidor är fler exempel. I alla dessa grupper/sidor finns användare från både Sverige, Norge och Finland.

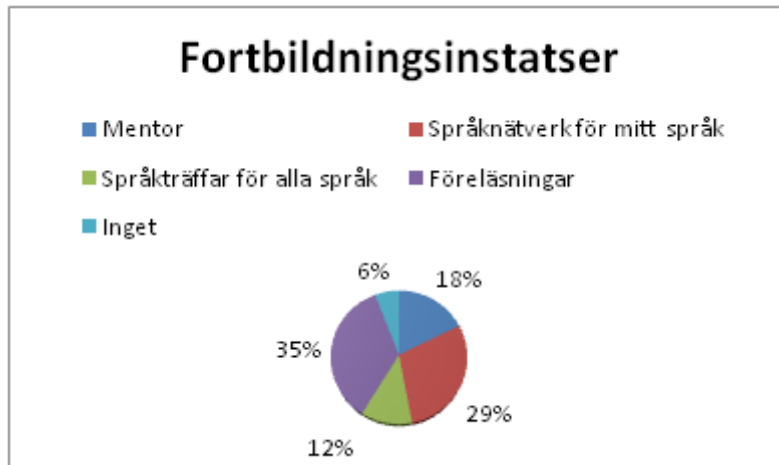
Sámi Giellagáldu, gemensamt forsknings- och resurscenter för samiska

Sametingen i Sverige, Norge och Finland har i januari 2013 startat ett försöksprojekt med ett samnordiskt språk- och resurscenter, *Giellagáldu*. Ett gemensamt arbete med språkfrågor som terminologiarbete, språknormering, språkutveckling, språkvård och information har inletts. Projektet finansieras med Interreg-medel (EU) och pågår till juni 2014. De tre språkkonsulenter från svensk sida som arbetar med de nord-, lule- och sydsamiska språken är anställda av Sametinget, varav två är finansierade av EU-medel via projektet och den tredje av Sametingets egen medfinansiering. Intentionen är att *Giellagáldu* ska permanentas och medel för verksamheten sökas från respektive land.

Projektet har publicerat flera terminologilistor till allmänheten inom respektive samiska språk. Behovet av att normera språken över landsgränserna är en utveckling som främjar de samiska språken. Det ökar språkbrukarnas trygghet att använda samiska ord både muntligt och skriftligt, när de är fastställda av språklig expertis.

Insatser vad gäller översättning och korrektur

I syfte att samla och inspirera översättare och korrekturläsare har Samiskt språkcentrum i samarbete med Samernas utbildningscentrum arrangerat en konferens i Jokkmokk med ett 30-tal deltagare. Föreläsningar och kvalitetssäkring var några av frågorna som lyfts upp under konferensen. Konferensen har utvärderats och det framkommer att 88 % av deltagarna studerat samiska på universitet. Ytterligare fortbildningsinsatser efterfrågades, figur 9. Denna målgrupp är oerhört viktig eftersom dessa aktörer bidrar med samisk text och översättningar på respektive språk. Under 2014 kommer Samiskt språkcentrum att göra ytterligare riktade insatser för respektive samiskt språk.

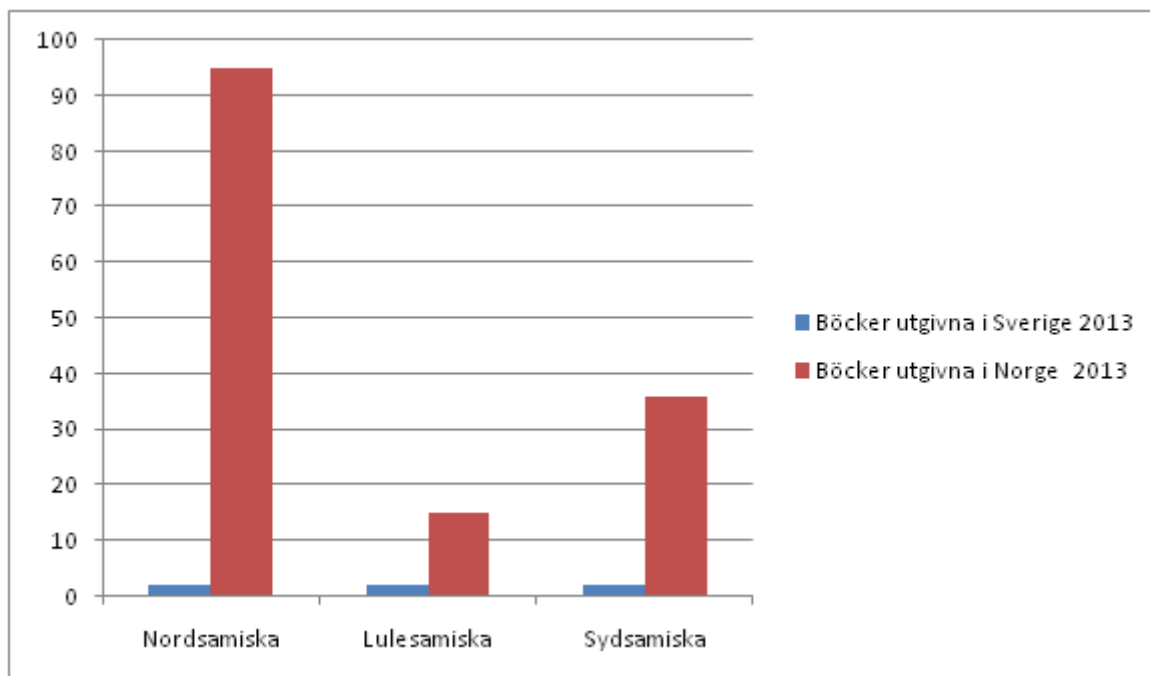

Figur 10. Föreläsningar var den mest önskade fortbildningsinsats på Samiskt språkcentrums och Samernas Utbildningscentrums översättarkonferens 2013. Därefter följde språknätverk för respektive språkgrupper. Källa Questbackundersökning, Språkcentrum, juni 2013

Litteratur

Samiskt språkcentrum har i flera lägesrapporter lyft fram det kritiska i att få böcker är utgivna på svensk sida av Sápmi. Norge står för den största delen av utgivningen av böcker på samiska. Figur 10 visar tydligt på obalansen i utgivningen av litteratur på samiska. Det är viktigt att böcker även utkommer på svensk sida av författare från svensk sida av Sápmi som kan skildra förhållandena här. De samiska modersmålstalarna behöver böcker på samiska för att utveckla sitt språk och inte minst att få läsa berättelser som är förankrade i

den samiska kulturen och språket. Särskilt viktig är litteratur som är skriven på samiska (alltså ej översatt till samiska). En positiv nyhet under 2013 vad gäller produktionen av samisk litteratur är att Samernas utbildningscentrum fick medel beviljade för en Samisk författarskola som kommer att starta under år 2014.

Figur 11. Utgivning av böcker i Sverige och Norge under år 2013. Källor: www.llibris.kb.se för svenska böcker och www.bibsys.no för norska böcker.

Barnlitteratur skriven på samiska är oerhört viktig för ett barns språkutveckling. Barn behöver få speglas i sin egen kultur och dess berättelser. Utbudet av barnlitteratur som är skriven på samiska av samiska författare är oroväckande litet. Det stora flertalet barnböcker är översatta från ett annat språk. Därför är det mycket glädjande att det under år 2013 gavs ut två barnböcker på sydsamiska, *Loeves baenieh* och *Skåajjen voelph*. Dessa var ett resultat av språkprojekten *Baakoste Baakose* samt *Gaajenasse* som det sydsamiska kulturcentret Gaaltije drivit med hjälp av medel bland annat från ISOF. Inom projekten utlystes sydsamisk barnbokstävling och de vinnande bidragen publicerades som en bok.

Det finns en ond cirkel. Det är endast ett fåtal av alla samiska barn som går på sameskola. De har i samiska sammanhang de bästa möjligheterna att läsa samiska i skolan och lära sig att läsa och skriva. De samiska barn som går i kommunal skola har inte samma möjligheter och många av deras föräldrar får kämpa för att få tillgång till undervisning i samiska. Det saknas kontinuitet och undervisningen kommer ofta igång sent på terminen. I förlängningen påverkar detta tillgången och efterfrågan på litteratur skriven på samiska. Det är ju bland dessa barn som framtidens författare och läsare finns.

“Det är en utmaning att skriva på samiska. Det är svårt att få stipendier. Jag är medlem i Sveriges Författarförbund och därmed likställd andra författare i Sverige. Då jag skall söka stipendier från till exempel Sveriges Författarfond krävs det att jag uppger mina bokutgivningarna och då blir det problem då det är så länge mellan utgivningarna. Som samisk författare så kan det ta upp till fem år innan nästa bok ges ut. Det behöver inte betyda att man inte är produktiv, man kan ha flera färdiga

manuskript som ligger hos förläggaren. Problemet ligger i finansieringen av utgivningarna. Då böcker på samiska har små upplagor måste förlagen få ekonomiskt stöd. Det är ett hot mot de samiska språken om de som skriver på samiska börjar ifrågasätta om det lönar sig att skriva på samiska och i stället väljer något majoritetsspråk.”

Rose-Marie Huuva, författare och bildkonstnär